

K dějinám dokumentace pražských památek

VLASTIMIL VINTER

Bohatství památek našeho hlavního města, které ve své architektonické tvářnosti stejně jako v dějinném vývoji představuje koncentrovaný obraz osudů celé vlasti, upoutávalo od dob historicky doložených známou zprávou o výstavnosti Prahy již z 10. stol.¹ mnoho jejích návštěvníků. Ve středověkých ilustrovaných kosmografiích a jiných pozdějších cestopisných knihách či topografiích nacházíme nejen písemné obdivné pasáže a popisy pamětihodností a krás Prahy, ale setkáváme se postupně stále častěji i s výtvarným zachycením jejího vzhledu. Od panorámatu s Pražským hradem ze Schedelovy kroniky přes rytiny Hollarovy, Ouden-Allena, Huberovy a Hegerovy až k cyklům vedutových pohledů provedených v leptu, litografii i ocelorytině od počátku století 19., nebo vyjádřených malbou, jak je v reprezentativním přehledu shromáždil svého času Zdeněk Wirth², máme zachován rozsáhlý ikonografický materiál, který podává svědectví o proměnách výtvarné fyziognomie Prahy v jednotlivých historických fázích a o jejím postupném růstu do oné konfigurace, která svou malebností i neopakovatelnou atmosférou kroku staletí a ducha umění dává dodnes Praze kouzlo a půvab vskutku jedinečný. I pro památkovou péči jsou tyto obrazy Prahy a jejích architektonických objektů, znázorněných někdy i trojrozměrně (např. ze 17. století na reliéfech Bendlových), cenným studijním a dokladovým pramenem, který je

nezbytný k poznání památek i k jejich konzervaci a obnově. Zvláště významné jsou proto ikonografické dokumenty, provedené s tak precizní věrojatností, jako je proslulý model Langweilův³.

Pořizování dokumentace přímo pro památkové účely je však vázáno na pozdější vývoj péče o památky v 19. stol., zejména od doby, kdy začínala být uplatňována s větším ohledem na vědecké aspekty, které do této oblasti u nás šířeji pronikly vlastně až v souvislosti s pozitivistickou koncepcí dějin architektury a umění podle Gottfrieda Sempera⁴ a s příklonem k restaurační metodě obnovy památek. Puristický přístup však i v druhé polovině 19. stol. ještě dosti dlouho dozníval a stoupající nároky na vědecké zřetely vedly i při restauračním pojetí např. v sousedním Prusku k tomu, že v r. 1891 bylo právním předpisem uloženo odlišovat stylově provedené opravy či doplňky od originálních partií vhodným označením⁵. Potřebám památkové dokumentace proto velmi vhodně posloužilo technické zdokonalení a rozšíření možností použití fotografie.

V našem hlavním městě je dokumentace památkových objektů spojena zejména s činností *Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlavního města Prahy*, ustavené pražskou městskou radou v r. 1894⁶, později za první republiky přeměněné a přezvané na Památkový sbor hlavního města Prahy.

*Dokumentace stavu
památky:
gotická plastika
proroka Isaiáše
na jižní věži
Týnského chrámu v Praze
(snímek J. Kříženecký
30. 10. 1912)*

*Dokumentace rozměrů
památky:
oměřování barokového
sousoší Venuše s Amorkem
na střešní atice
Clam-Gallasovského
paláce v Praze
(snímek J. Kříženecký
2. 4. 1914) ➤*

*Dokumentace
uměleckohistorické
analýzy památky:
oměřování gotických
stavebních úprav
v původním románském
zdivu kostela sv. Petra
na Poříčí v Praze
(snímek J. Kříženecký
24. 7. 1913,
Archív hl. m. Prahy) ➤*

V obrazových materiálech Archivu hlavního města Prahy se zachovala i přes velké ztráty, které archivní fondy utrpěly bombardováním a požárem Staroměstské radnice v květnových dnech 1945, řada zajímavých dokladů o působnosti Soupisné komise, svědčících i o tehdejších metodách dokumentace památek, jejich konzervace a restaurování či naopak také jejich zániku.

Dokumentace byla chápána již jako nezbytná součást památkové evidence, a o její pořizování se přičiňovali zejména jednotliví členové komise. Jedním z nejagilnějších byl pražský konzervátor ing. Jan Herain, který osobně řídil práce technické kanceláře, kterou Soupisná komise zřídila pro „vyměřování, obkreslování a nanášení stavebních památek“⁷. K soupisu památek soustřeďoval i histo-

rický, životopisný, topografický a ikonografický materiál. K ochraně a zachování dějinného obrazu a siluety Prahy z doby, kdy ještě tvářnost města nebyla regulací domovních bloků a řečištěm Vltavy změněna, dal ing. Herain popud k fotografování panoramatických pohledů Prahy z Letné, Smíchova a z věží Týnského chrámu⁸. Současně „sháněl a sbíral plány starých budov, plány domů zbořených, sebral fotografické pohledy na pražské portály, kamenická znamení, znaky, fotografoval pečeti měst českých... a v nesčetných případech opatřil zaměření, obkreslení a fotografování nálezů v příkopech, v základech domů a ve vykopávkách uličních“⁹.

Dokumentační podklady byly pořizovány i dalšími způsoby. Tak „s družstvem fotografů amatérů stalo se po návrhu

stavitele pana Josefa Martina a ředitele pana dra. Chytila dohodnutí v příčině fotografování památných předmětů nutných pro soupis¹⁰. Soupisná komise požádala dále městskou radu, „aby dala zobraziti různé části města, zvláště ony, kde mnohé přestavby se provádějí, kteréžto žádosti též městská rada vyhověla a dala mimo jiné k návrhu spolku výtvarníků Mánes zhotoviti panem Jansou barevné (akvarelové) pohledy z různých částí města Prahy, zvláště z obvodu asanačního, jichž 150 ks se nalézá nyní v městském muzeu“¹¹ a které ve výběru 100 reprodukcí došly široké publicity v knižně vydaném kompendiu s popisy konzervátora Jana Heraina¹². Dále na návrh Soupisné komise dala pražská městská rada např. „fotografovati na památku kostel sv. Václava u bývalé trestnice, pak

skupinu hradeb a opevnění na Petříně u bývalé Újezdne brány, jakož i Novoměstské masné krámy u kostela Sv. Trojice na náklad obce Pražské..., vyměřiti a zhotoviti podrobné plány a vyobrazení bývalých kostelů sv. Lazara a sv. Jana na Zábradlí městským stavebním úřadem“¹³. V období čtyř let od r. 1898 „vyfotografoval se vzácnou obětavostí obecní starší p. dvorní a kom. fotograf Jindřich Eckert za účastenství p. Břet. Jelínka mnohé staré pražské domy a detaily před zbouráním“ a nabídl propůjčení svých negativů a fotografií, „které již po dvacet let sbírá“ a jichž je na 500, mezi nimi též např. starobylý dům U zlatého hřebene v Celetné ulici, sgrafita Martinicova paláce atd.¹⁴ Některé dosud existující památky fotografoval prof. arch. Rudolf Kříženecký¹⁵,

*Dokumentace
restaurování památky:
barokový votivní obraz
ze sakristie kostela
sv. Štěpána v Praze,
stav před opravou
(snímek J. Kříženecký
12. 5. 1914,
Archív hl. m. Prahy)*

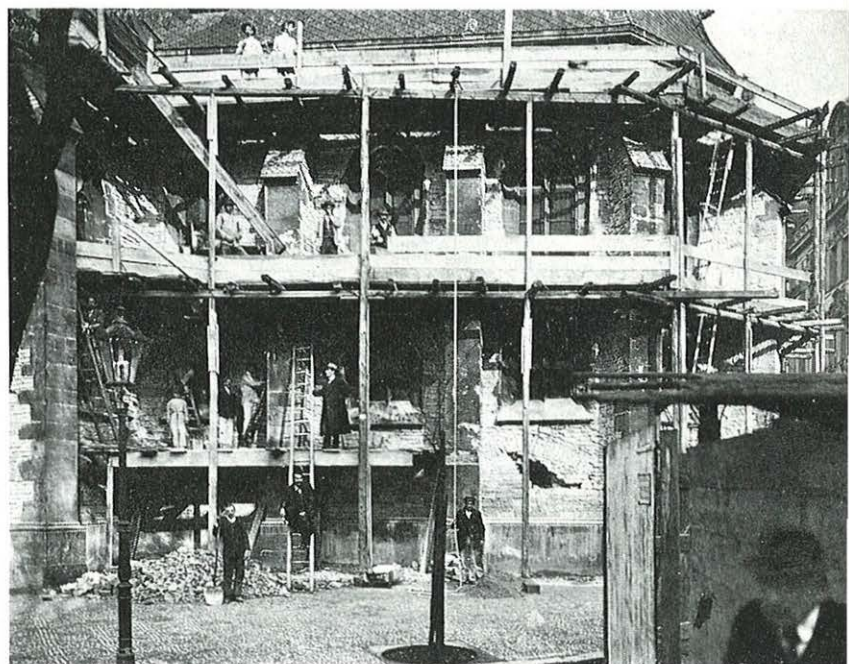

*Dokumentace
restaurování památky:
barokový votivní obraz
ze sakristie kostela
sv. Štěpána v Praze,
stav po opravě
(snímek J. Kříženecký
8. 7. 1914,
Archív hl. m. Prahy)*

*Dokumentace
restaurování památky:
pozdně barokové nástěnné
a nástropní malby
ve farní kostela
sv. Vojtěcha v Praze,
slav při dokončování oprav
(snímek J. Kříženecký
14. 7. 1914,
Archív hl. m. Prahy)*

*Dokumentace
restaurování památky:
lešení při opravách
kostela sv. Petra
na Poříčí v Praze,
jižní strana chóru
(snímek J. Kříženecký
14. 9. 1913,
Archív hl. m. Prahy)*

*Dokumentace
zachraňovaných částí
likvidované památky:
oměťování gotického stropu
s bohatě profilovanými
trámy ze zbořeného domu
čp. 16/I v Praze
(snímek J. Kříženecký
23. 2. 1909,
Archív hl. m. Prahy)*

*Dokumentace
likvidované památky:
demolice středověkého
domu čp. 16/I v Praze,
zbytky románského
obvodového zdiva
a gotické klenby
(snímek J. Kříženecký
18. 3. 1909,
Archív hl. m. Prahy)*

*Dokumentace
ohrožené památky:
rozebrané barokové sousoší
Kristova křtu
od Jana Brokofa,
prozatímně deponované
v obecní ohradě
u Valdštejnské zahrady
v Praze*

*Dokumentace
ohrožené památky:
rozebrané
barokové sousoší
Kristova křtu
od Jana Brokofa,
záběr z opačné strany,
s postavami andělů
ze sousoší sv. Václava
(snímky J. Kříženecký
22. 6. 1909,
Archív hl. m. Prahy)*

kteřý tehdy již několik let na útraty Soutpisné komise prováděl přesné měření vynikajících architektonických památek pražských, jehož výsledky bylo rozhodnuto postupně uveřejňovat ve zprávách, jež komise začala r. 1904 vydávat¹⁶.

Ve fotografické dokumentaci pro Soutpisnou komisi pokračoval v pozdějších letech hlavně arch. Jan Kříženecký, který je autorem snímků z oddílu XI fotografických fondů Archivu hlavního města Prahy¹⁷, odkud byly vybrány i otištěny ukázky k této stati. Jak reprodukce dokládají, jsou dokumentační snímky, pocházející z období let 1909 až 1914, na svou dobu technicky velmi dobré, splňují svůj účel i po stránce odborné a nesou — proti dnešnímu objektivnímu vědeckému i výtvarnému přístupu — i značný emotivní náboj dobové atmosféry nejen svým obsahem a pojetím, ale hlavně žánrovým oživením vlastních dokumentačních námětů. Vedle památky nalezneme často postavu či více lidí, ať již přímo účastných práce nebo se tam v nějaké jiné souvislosti vyskytnuvších, vedle ateliérové pózy aktérů měření či restaurování památkového objektu zachycuje objektiv kamery i kus nenahraného přirozeného nepořádku a všelijak pohozených „fidlátek“, náradí a materiálů, při rozdělané práci potřebných. Fotografie kostelního obrazu před restaurováním, strážného uklízečky s koštětem v postoji „k noze zbraň“ u okapové roury a secesní ornamentem za zády, je po dvouměsíčním odstupu doplněna snímkem téže malby po provedené opravě zřejmě s panem restaurátorem v buřince do symetrické kompozice tak mistrně, že dvojice snímků tvoří dokonalé protějšky, okouřeně smyslem pro humor, který prozrazuje autora našich prvních kinemato-

grafických grotesek (1898 — Párkař a lepič plakátů aj.). A jestliže snímek demolice domu čp. 16 na Starém Městě kromě dokumentace románského zdiva a gotického klenutí je i skupinovým sociálně dokumentárním portrétem dělníků, kteří bourání prováděli, pak fotografie rozebraného sousoší Kristova křtu (jde zřejmě o plastiku, o které je zaznamenáno, že Soutpisná komise „získala sousoší sv. Jana Křtitele, které bylo uloženo v zemském lapidariu“)¹⁸ dala příležitost spolu s památkou zachytit nejen památkáře v elegantním panamáčku a s hůlkou, ale také staré obyvatele někdejšího domku čp. 422 na Malé Straně.

S odstupem více než půl století můžeme již na základě těchto několika letmých údajů při konfrontaci vývoje památkové péče v Evropě a u nás v období do první světové války souhlasit se slovy hodnocení tehdy dvacetileté práce na soupisu, dokumentaci a zachování památek v Praze, že „všechno to, co komise Soutpisná dosud vykonala, bylo nejen v rámci vzrůstajícího programu všeobecného, ale stalo se i snůškou materiálu, který se jinde i u nás teprve předepisoval, a jehož cena bude teprve budoucností, nyní snad i dosti blízkou, plně odvážena“¹⁹.

Dokumentační fondy soustředěné Soutpisnou komisí jsou dnes již pramenné povahy a zasluhovaly by, jako ostatně celková činnost této komise a jejího nástupce — Památkového sboru hlavního města Prahy, historické zhodnocení a vytěžení. Je účelem naší stručné statě, která nemohla vycházet z hlubšího studia a je spíše upozorněním na zajímavost a vděčnost této tematiky, dát k tomu alespoň podnět.

- ¹ Cestopis Ibrahíma, syna Jakubova, z r. 965. Viz např. Chaloupecký, Václav, — Květ, Jan — Mencl, Václav: Praha románská. Praha, Pražské nakladatelství V. Poláčka 1948, str. 11, 63.
- ² Wirth, Zdeněk: Praha v obrazech pěti století. Praha, Jan Štenc 1939.
- ³ Kubíček, Alois: Praha 1830. Model Prahy Antonína Langweila. Praha, SNKLU, 1961.
- ⁴ Semper, Gottfried: Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten. 2 svazky, I. vyd. 1860—63.
- ⁵ Oběžník pruského ministerstva záležitostí duchovního vyučování a lékařství (Ministerium der Geistlichen Unterrichts- und Medizin-Angelegenheiten) z 28. ledna 1891. Uvádí v plném znění Reimers, J.: Handbuch für die Denkmalpflege. II. vyd. Hannover, 1911, s. 460.
- ⁶ Wirth, Zdeněk: Vývoj zásad a praxe ochrany památek v období 1800—1950. Umění V, 1957, č. 2, str. 108, uvádí zřízení komise k r. 1893, kdy se presidium městské rady usneslo na tom, aby takováto komise byla sestavena. De iure vznikla však až usnesením městské rady z 20. 2. 1894, kdy byl schválen a ve „Věstníku Obecním“ publikován její statut. Viz Herman, František: Dějiny „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek“ král. hlav. města Prahy. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy, sv. I, Praha, 1904, s. 46. Herman, František: Dvacet let činnosti „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy“. Cit. Zprávy komise pro soupis ..., sv. VI, Praha, 1915, s. 2.
- ⁷ Herman, František: Jan Herain. (Zemřel dne 11. prosince 1914.) Cit. Zprávy komise pro soupis..., sv. VI, Praha, 1915, s. 2.
- ⁸ Tamtéž, s. 3.
- ⁹ Tamtéž, s. 4.
- ¹⁰ Herman, František: Dějiny „Komise pro soupis..., L. C. s. 50.
- ¹¹ Tamtéž, s. 51.
- ¹² Stará Praha, 100 akvarelů Václava Jansy. Lidové vydání. Praha, B. Kočí 1906.
- ¹³ Herman, František: Dějiny „Komise pro soupis...,“ L. c., s. 51.
- ¹⁴ Tamtéž, s. 51—52.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 52.
- ¹⁶ Úvod (redakční) k I. svazku cit. Zpráv komise pro soupis... L. c., s. 7.
- ¹⁷ Podle lask. sdělení archiváře dr. Jana Čarka. Některé snímky jsou Janem Kříženeckým signovány.
- ¹⁸ Herman, František: Dvacet let činnosti „Komise pro soupis...,“ L. c., s. 34.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 29.